

της περιοχή της νότιας ακτής της σύγχρονης Κριμαίας. Πέρα από την Ταυρική, κατοικούσαν Σκύθες. Ασχολούνταν κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, καθώς και με τη κυνήγι και την αλιεία, όπως και την υφαντική. Βρίσκονταν στο στάδιο του πρωτόγονου κοινοτικού συστήματος. Ήταν γνωστοί στον αρχαίο κόσμο για τη λατρεία της Παρθένας θεάς. Συνήθιζαν να θυσιάζουν σ' αυτήν όλους τους ναυαγούς και τους Έλληνες που έφταναν στις παραλίες τους. Η θυσία γινόταν κατά τον ακόλουθο τρόπο: αρχικά χτυπούσαν το θύμα με ρόπαλο στο κεφάλι. Στη συνέχεια, έριχναν το πτώμα σ' έναν γκρεμό (το ιερό της θεάς ήταν χτισμένο στην άκρη του γκρεμού), ενώ το κεφάλι του το κάρφωναν σ' ένα κοντάρι. Κατ' άλλους το πτώμα δεν το έριχναν στον γκρεμό, αλλά το έθαβαν στη γη. Οι Ταύροι πίστευαν ότι η θεά, στην οποία προσέφεραν τις θυσίες, ήταν η Ιφιγένεια, κόρη του Αγαμέμνονα – στη χώρα των Ταύρων είχε εγκατασταθεί αυτή μετά την αρπαγή της από την Αυλίδα και εκεί διατελούσε ιέρεια στο ιερό της Άρτεμις (βλ. *Ιφιγένεια εν Ταύροις*) (Παυσ. «Αττικά» ΛΓ', 1). Όταν οι Ταύροι συνελάμβαναν αιχμαλώτους, τους αποκεφάλιζαν και έπαιρναν το κεφάλι του νεκρού στο σπίτι τους, όπου το έστηναν καρφωμένο σ' ένα κοντάρι ψηλά στη στεγή τους, πάνω από την καπνοδόχο. Πίστευαν ότι τα κεφάλια αυτά ήταν φύλακες των σπιτιών τους (Ηρόδ. Δ', 99 – 103, Παυσ. ο.π., ΜΓ' 1). Ήταν άνθρωποι άγριοι, κυρίως αυτοί που κατοικούσαν βορειότερα. Επιδιόταν σε άγριες λεηλασίες και πολέμους, ενώ έκαναν πειρατικές επιδρομές στη Μαύρη Θάλασσα. Το 2. αι. π.Χ. ήταν σύμμαχοι του Σκύθη βασιλιά Σκυλούρου, ο οποίος χρησιμοποιούσε το λυμάνι των Συμβόλων για τις επιχειρήσεις του στη Χερσόνησο. Η μετέπειτα ιστορία τους δεν είναι γνωστή. Στις αρχαίες πηγές αναφέρονται και ως «Ταυροσκήθες», ή «Σκυβοταύροι», πράγμα που σημαίνει ότι αναμείχθηκαν μ' αυτούς τους λαούς. Στη συνέχεια, πιθανόν να αφομοιώθηκαν με τους Αλανούς, τους Γόθους και άλλες φυλές.

ταυροκαθάπτης. Ο αγωνιστής νέος που τελούσε το αθλητικό αγώνισμα των *ταυροκαθαψίων* (βλ. λ.) και, αργότερα, οι θηριομάχοι δούλοι. Ακόμη, έτσι ονομαζόταν και το ανδρείκελλο, που χρησιμοποιούνταν στα ταυροκαθάπια, στη θέση άντρα.

ταυροκαθάπια. Αγωνιστική γιορτή, που τελούταν, κατά την αρχαιότητα στην Κρήτη, την Τίρυνθα, τη Θεσσαλία, τη Σινώπη, τη Σμύρνη και σε άλλες περιοχές του τότε γνωστού κόσμου. Η όλη αγωνιστική γιορτή έγκειτο στην προσπάθεια να συλληφθεί άγριος ταύρος ή ήμερος, εξαγριωμένος, όμως, από τους ίδιους τους αγωνιστές. Στο αγώνισμα έπαιρναν μέρος τέσσερις, συνήθως, αγωνιστές, οι λεγόμενοι *ταυροκαθάπτες* (βλ. λ.). Αυτοί, έφιπποι, προσπαθούσαν να συλλάβουν τον ταύρο, χρησιμοποιώντας όχι σιδερένια όπλα, αλλά ξύλα.

σχοινιά και βρόχους. Με τη βοήθεια αυτών, πλησίαζαν τον ταύρο και, ορμώντας στη ράχη του, τον έπιαναν από τα κέρατα και σήκωναν ψηλά το κεφάλι του ζώου. Στη συνέχεια, τινάζονταν οι αγωνιστές ψηλά, διαγράφοντας μια κυκλική κίνηση και, αφού στεκόταν για λίγο όρθιος στη ράχη του ζώου, πηδούσε στο έδαφος, όπου ένας άλλος αγωνιστής τον στήριζε. Τα γυμνάσματα αυτά εξερέθιζαν τον ταύρο, ενώ, για τον ίδιο σκοπό, χρησιμοποιούνταν και ανδρείκελα, που κι αυτά ονομαζόνταν ταυροκαθάπτες. Για τη σωστή διεξαγωγή του αγωνίσματος, απαραίτητη προϋπόθεση ήταν η τέλεια εξάσκηση της ομάδας και ο τέλει συγχρονισμός της. Στο αγώνισμα έπαιρναν μέρος και γυναίκες. Αυτό φαίνεται από τοιχογραφίες της Κνωσού. Στη διάρκεια του αγωνίσματος, οι γυναίκες έφεραν το ανδρικό περιζώμα. Τα κοσμήματα, οι ιεροί κόμβοι, που φορούσαν οι αθλητές, καθώς και η παρουσία του γυναικείου φύλου, δηλώνουν το θρησκευτικό χαρακτήρα του αγωνίσματος. Ο ιερός κόμβος είναι βέβαιο ότι έχει θρησκευτικό και μαγικό χαρακτήρα και ότι αποτελεί ένα είδος αποτροπαικού συμβόλου. Από τα κοσμήματα φαίνεται, ότι τα πρόσωπα που έπαιρναν μέρος στους αγώνες ανήκαν σε υψηλή τάξη. Μετά τη μινωική περίοδο, το άθλημα απλοποιήθηκε σ' ένα απλό πήδημα και τρέξιμο στα πλάγια του ζώου. Τα τ. έχουν σχέση με το μύθο του Θησέα και του Μινώταυρου, καθώς και του Ηρακλή.

Παραδόσεις τ. έχουμε σε τοιχογραφίες των ανακτόρων της Τίρυνθας και της Κνωσού, καθώς και σε πολλά μνημεία, αγγεία, νομίσματα, πολύτιμους λίθους κ.ά. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα τ. ήταν αγωνιστική γιορτή και όχι ταυρομαχία, που σκοπεύει στη θανάτωση του ταύρου.

ταυροκτόνος θεός. Θρησκευτικό χαρακτηριστικό, το οποίο απαντά σε πολλές θρησκείες και κατά την αρχαιότητα και σήμερα, αδιάφορα αν πρόκειται για οργανωμένα συστήματα ή πρωτογονικού χαρακτήρα συνθέσεις και δοξασίες. Η έννοια του τ.θ. είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη θρησκευτική διάσταση του ταύρου, ιερού ζώου της γονιμότητας. Ενώ, όμως, ο ταύρος υπήρξε πάντοτε ένα ιερό ζώο για όλες τις θρησκείες και απασχόλησε έντονα τους μυθολογικούς κύκλους. Το θέμα του τ.θ. δεν είναι ιδιαίτερα διαδεμένο. Πολύ περισσότερο, η θυσία ταύρου δε συνδέθηκε κατ' ανάγκη με το μοτίβο του τ.θ., πλην των περιπτώσεων θρησκείων, όπου αυτό υπήρχε ήδη.

Όπου υπάρχει το θέμα του τ.θ., ο ταύρος είναι ένα στοιχείο του ουρανού κόσμου. Η ταύτιση του ιερού ζώου με το ουράνιο σύμπαν είναι ένα σημείο ιδιαίτερα κρίσιμο, το οποίο δίνει στην ταυροκτονία κρίσιμες προεκτάσεις παραλληλισμού με κοσμολογικές αλλαγές και οριοθετήσεις κοσμικών περιόδων.

Το θέμα δεν είχε αναπτυχθεί ιδιαίτερα στη Ν. Μεσοποταμία. Στον κύκλο των βαβυλωνιακών μύ-

θων εμφανίζεται στα πλαίσια του Μύθου του Γκιλγκαμές. Όταν ο ήρωας περιφρονεί τη θεά Ιστάρ και δεν καταδέχεται την πρότασή της να γίνει εραστής της, εκείνη ζητάει από τον υπέρτατο θεό Άνου να εκδικηθεί, δημιουργώντας τον Ουράνιο Ταύρο και στέλνοντάς τον να καταστρέψει το βασίλειο του Γκιλγκαμές. Ο ταύρος, όμως, αφού επιφέρει πολλές καταστροφές στο λαό της Ουρούκ, κέντρο του Γκιλγκαμές, συλλαμβάνεται αιχμάλωτος και περιορίζεται από τον Ενκιντού, σύμμαχο του Γκιλγκαμές. Αυτό επιφέρει τη σύνοδο των θεών, όπου αποφασίζεται ο θάνατος του Ενκιντού. Το όλο θέμα δεν προχωρεί πιο πέρα και στην τέχνη δεν έχουμε καμιά θρησκευτική σκηνή ταυροκτονίας.

Το μοτίβο αυτό βρήκε ιδιαίτερη εξέλιξη μέσα στα πλαίσια ανέλιξης του Μίθρα.

Ο Μίθρας – ταυροκτόνος θεός στην Ινδία. Κάποιες ηλιακές τάσεις διαφαίνονται στον ινδικό Μίθρα: ενώ ο Βαρούνα, ο κύριος θεός, αντιπροσωπεύει τη νύχτα και ταυτίζεται με το μαύρο, ο Μίθρας εκπροσωπεί την ημέρα και χρώμα του είναι το άσπρο. Στο ινδικό πάνθεο, ο Μίθρας είναι μάλλον μια άσμη και ανεργός μορφή: απλά συμμετέχει στην υπό του Βαρούνα οργανωμένη δολοφονία του αρνητικού θεού του υετού, Σόμα. Παρά το απορρέον κέρος του ύδατος της αθανασίας, η ενέργεια στρέφεται κατά των αρχαιολογικών μορφών των ουρανίων βοοειδών: ο Μίθρας «παρά το ότι είναι φίλος έκανε κάτι το τρομερό». Η έχθρα, όπως θα δούμε, επρόκειτο να κρατήσει αιώνες! Σε μεταγενέστερους αιώνες θα γίνει αντιληπτό τι «τρομερό» είχε κάνει ο Μίθρας: επί λέξει αναφέρεται πλέον ως «θεός των εθνών».

Ο Μίθρας – ταυροκτόνος θεός στην Περσία. Η αρχική θρησκεία των Περσών ήταν ανεικομική μονοθεϊστική λατρεία του Άχουρας Μαζιά, μόνου κυρίαρχου θεού, και απόρριψη του Άνγκρα Μαϊνιού (Αχρμάν), αρνητικής δύναμης. Η «πυρολατρία» είναι μια φορτισμένη ιδεολογικά λέξη και ιδιαίτερα σχετικής κυριολεξίας, διότι το πυρ ήταν μόνο σύμβολο, δε λατρευόταν ως θεότητα!

Στους Ύμνους (Γκάθας) του Ζαρντόστ (Ζωροάστρη), κορυφαίας προσωπικότητας της προϊστορικής Περσίας, φιλοσοφικό αποδεκτό από το Ισλάμ ως Προφήτη, δεν υπάρχει καμία αναφορά στο Μίθρα, ή άλλους θεούς.

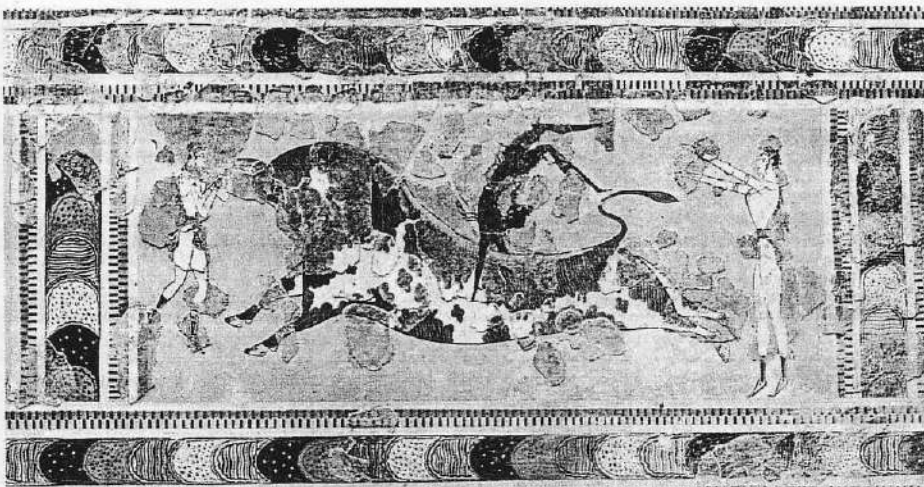
Όμως με την κατάληψη της Βαβυλώνας από τον Κύρο, η οποία διαδραματίστηκε μέσα σε ειρηνικά πλαίσια, δε θίχτηκε τίποτε από το θρησκευτικό κατεστημένο της πόλης και ο ίδιος ο Κύρος έγινε Μέγας Αρχιερέας του Μαρντούκ. Αποτέλεσμα της περσικής κατάληψης της Βαβυλώνας ήταν να επηρεαστεί έντονα ο αρχικός περσικός μονοθεϊσμός από τη βαβυλωνιακή μυστηριακή θρησκεία. Εκεί δεν υπήρχε βέβαια το θέμα της ταυροκτονίας αλλά η επίδραση ώθησε στην άνοδο μιας πλειάδας θεοτήτων: Ανάχτα, Βεραβράγγα, Φραιτούνα, Χάουμα και Μιτρά. Με την άνοδο όμως του Μίθρα ήρθε πάλι στην επιφάνεια το μοτίβο του τ.θ.

Ήδη μέσα στους ύστερους ύμνους της Ζεντ – Αβέστα ο Μίθρας αναφέρεται στο πλευρό των δυνάμεων του Καλού, όπως και στην Ινδία. Έχει μάλιστα συγκεντρωμένα όλα τα πρότερα χαρακτηριστικά του.

Περισσότερο όμως από οτιδήποτε άλλο είναι ένας τ.θ. Ακόμη και σήμερα, οι εναπομείνοντες ζωροάστρες στην Περσία εορτάζουν τα *Μεχραγκάν* (κύρια γιορτή του Μίθρα, περσ. Μιτρά και Μεχρ, η οποία επισυμβαίνει την ημέρα Μεχρ του μήνα Μεχρ, δηλαδή στις 2 Οκτωβρίου, αρχή του χειμώνα) με διάφορες ταυροθυσίες. Νέο στοιχείο για τους Πέρσους: τώρα χορεύουν στη γιορτή του θεού!

Ήδη «Μιτρά» στα αρχαία περσικά σημαίνει «συμβόλαιο» και ο ρόλος του Μίθρα ως «μεσολαβητή» τονίζεται ιδιαίτερα. Σε υστερότερη εποχή οι Έλληνες θα τον συναντήσουν με αυτά τα χαρακτηριστικά: «Μίθρην Πέρσαι τον μεσίτην ονομάζουσιν». Το άλλο όμως όνομα (Μεχρ) του θεού σημαίνει κυριολεκτικά «ήλιος». Ο Στράβωνας είχε άλλωστε διασώσει ότι «ήλιος περσιστί Μίθρας». Ως ταυροβόλος, μεσίτης και Ήλιος, ο Μίθρας έχει όλα τα φόντα πλέον για να προβληθεί από το μινωικό ειδωλολατρικό ιερατείο ως ο θεός των Περσών βασιλέων, το κατ' εξοχήν πρότυπο του βασιλιά – πολεμιστή, ώστε να εδρασηθεί την «κυριαρχία» (σατρά) και την «τάξη» (αρτά), συνθετικά στοιχεία

Τοιχογραφία με σκηνή ταυροκαθαψίων, της μινωικής εποχής, από την Κνωσό (Μουσείο Ηρακλείου).

βασιλικών ονομάτων, όπως π.χ. Αρτά — σατρά (Αρταξέρξης), Αρτασίρ (Αντισίρ). Στην αρχή της αρακιδικής δυναστείας ο Μίθρας θεωρήθηκε εξαγώγιμο προϊόν. Ο δρόμος δε θα μπορούσε παρά να είναι ένας: μέσω του Ζάγρου βόρεια προς το Αζερμπαϊτζάν (Ατροπατηνή Μηδιά) και εκείθεν δυτικά μέσω Αρμενίας, Αντιπαύρου και Ταύρου.

Η προσπάθεια του Μάνεντα από την άλλη για επαναφορά στον αυθεντικό ζωροαστρισμό δεν μπορούσε να απορρίψει εξ ολοκλήρου τον Μίθρα, οπότε του προσέδωσε ουράνια και ηλιακά χαρακτηριστικά αφηρημένου θεού παγκόσμιας απήχησης αφαιρώντας τα χαρακτηριστικά του τ.θ. Γι' αυτό προφανώς κατά την παράδοση ο Μεγαλέξανδρος αναφέρεται ότι νόμιζε ότι ο Μίθρας κατέβηκε από τους ουρανούς.

Ο Μίθρας — Ταυροκτόνος θεός στη Μικρασία. Η Κομμαγηνή ήταν ένα μικρασιατικό μικρό βασίλειο ελληνορωμαϊκής παιδείας αλλά ποικίλου φυλετικού υποστρώματος κοντά στον άνω ρου του Ευφράτη. Μια δυναστεία, της οποίας ηγήθηκε ένας Μιθριδάτης, διατήρησε τη χώρα άθικτη από τη ρωμαϊκή πλημμυρίδα για ενάμιση αιώνα. Προς τιμήν του Μιθριδάτη Ι Κομμαγηνή, στην κορυφή του Νέμρουτ — Νταγ, ύψους 2.150 μ., ο Αντίοχος Ι Κομμαγηνής, γιος του Μιθριδάτη Ι, ανήγειρε ένα σύγολο ιερών σε τρεις (ανατολική, βόρεια, δυτική) σχηματισμένες εξέδρες. Στην κάθε εξέδρα υπήρχε μια σειρά από επτά αγάλματα των ιδίων θεοτήτων, περίπου 12 μέτρων ύψους το καθένα στην αρχική του μορφή. Η απουσία κοιτασμάτων μαρμάρου σε αρκετή ακτίνα, η μακρινή τοποθεσία της πρωτεύουσας και άλλων πόλεων της χώρας, το ακόμη και σήμερα ιδιαίτερα δύσβατο του εδάφους και το εκπληκτικό σύνθετο χρονικό διάστημα της ανέγερσής μας οδήγησαν στο χαρακτηρισμό του ιεροού κορυφής ως σπανιότατου κατορθώματος της ανθρώπινης ιστορίας, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη τις καιρικές συνθήκες, οι οποίες δεν επιτρέπουν δυνατότητα εργασίας περισσότερη 4 μηνών το χρόνο, σήμερα ακόμη στην εκεί απασχολούμενη αρχαιολογική ομάδα!

Μια κορυφαία έκφραση τέχνης χρησίμευε στην εφαρμογή συγκεκριμένων φιλοσοφικών αποκλίσεων. Στην κάθε σειρά αγαλμάτων, εξόν από τους ακραίους γύπες — φύλακες, έχουμε (από δεξιά προς τα αριστερά) τα εξής πρόσωπα: τον Ηρακλή — Αρτάγνη, το Δία — Ορομάζδη, τον Αντίοχο Ι Κομμαγηνής «βασιλέα φιλορωμαίων και φιλέλληνα», την Τύχη — Κομμαγηνή και τον Απόλλωνα — Μίθρα — Ερμή — Ήλιο. Το ιερό εγκαινιάστηκε στις 7 Ιουλίου το 62 π.Χ., πράγμα το οποίο συμπεραίνεται από την αστρονομική μελέτη της θέσης ορισμένων άστρων πάνω σε ένα ανάγλυφο λιοντάρι. Επιπλέον, ανάγλυφα αναπτύσσουν την εικονολατρική ιδεολογία του Νέμρουτ — Νταγ και μας προσφέρουν εντυπωσιακά τις φιλοσοφικές και οντολογικές πεποιθήσεις του ανατολικού μιθραϊσμού στην τέχνη.

Ο μιθραϊσμός της Κομμαγηνής παίρνει έντονες και πρωτοφανείς ηλιακές διαστάσεις. Πλήθος αστρικών συμβόλων και κοσμικών συμβολισμών συνοδεύει ιδιαίτερες επιθετικές εκφράσεις: «Πυρόεις Ηρακλέους», «Στίλβων Απόλλωνος» και «Φαέθων Διός». Οι πολλές παραστάσεις «δεξιώσεων» τονίζουν το ρόλο του Μίθρα, ενδιάμεσου μεταξύ θεού και ανθρώπων. Οι αναφορές στο Μυστικό Δείπνο Ηλίου και Μίθρα δείχνουν έντονη συμμετοχή στο θείο Πάθος του Μίθρα, θυσιαζόμενου (καθώς ο ίδιος λαμβάνει την υπόσταση του από τον ίδιο δολοφονημένου ταύρου), θνήσκοντος, ανασταίνόμενου και αναλαμβάνοντος στους ουρανούς, ακριβώς όπως η χριστιανική «Θεία κοινωνία» εκφράζει τη συμμετοχή του πιστού στο πάθος του Θεού του επίσημου χριστιανισμού του 4. αι.

Το Ιεροθεόσιο του Νέμρουτ — Νταγ καταστράφηκε από τους χριστιανούς, όταν ήδη πολλά στοιχεία του μιθραϊσμού είχαν περάσει μέσα στον επίσημο χριστιανισμό του 4. αι. Όμως χρησίμευσε ιδιαίτερα στη μετάδοση του ελληνορωμαϊκού μιθραϊσμού μέσα στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία και συνεπώς στη διάδοση του θέματος του τ.θ. μέσα στα πλαίσια του θρησκευτικού συγκρητισμού της ελληνορωμαϊκής εποχής. Το θέμα αυτό πέρασε και ταχύτερα ως «αυτοθυσία προς σωτηρία» και η συμμετοχή του πιστού σ' αυτό έφτασε ως «θεία κοι-

ωνία» μέχρι τις ημέρες μας.

Ο Μίθρας — ταυροκτόνος θεός στην ελληνορωμαϊκή Δύση. Η ανάπτυξη της μιθραϊκής θεματολογίας φτάνει έτσι σε ολοκληρωμένο επίπεδο μυθολογίας. Είναι ταυροκτόνος, όμως αυτό το στοιχείο μένει μέσα στο πλαίσιο μόνο ως συμβολικό: τώρα ο κύων, ο όφις και ο σκορπιός συμμετέχουν ενεργά στο πλευρό του Μίθρα κατά του ταύρου. Αυτό βέβαια είναι μια καθαρή απομάκρυνση από τον εθνικό Μίθρα, ταυροκτόνο — κυνηγό, και μια προφανώς φιλοσοφικοποίηση των θεμάτων του μέσα όμως σε τεκτονικούς συμβολισμούς και πλαίσια. Καθώς το θέμα παύει να είναι το μόνο ή τουλάχιστο το κύριο (όπως ήταν παλιότερα) στη συνέχεια χάνει την ίδια την έννοια. Όταν στη κεντρική αψίδα των δυτικών μιθραίων υπάρχει το ανάγλυφο του ταυροκτόνου Μίθρα, αυτό πλέον είναι μια αδύνατη σκιά του παρελθόντος, εφόσον ο «Πατήρ», κορυφαίος βαθμός μύησης, είχε γυρισμένη την πλάτη του στο ανάγλυφο για να καθοδηγήσει τις φιλοσοφικές συζητήσεις ανάμεσα στους υπόλοιπους μύημενους.

Η συνηθισμένη πια στάση του Μίθρα είναι η κλίση του αριστερού γόνατος πάνω στο σώμα του ταύρου. Το δεξί πόδι προτείνεται σε μια διάθεση ιδιαίτερου βηματισμού μύησης. Ως προς το είδος του βηματισμού σημειώσαμε ότι δεν αλλοιώνει το Μίθρα της εικονολατρικής ιδεολογίας, ιδιαίτερα επειδή πρόταξη του δεξιού ποδιού είναι εθνικός βηματισμός, σε αντίθεση με τον τεκτονικό βηματισμό και αρχική πρόταξη του αριστερού ποδιού.

Αυτό το στοιχείο λοιπόν έρχεται σε επιφανειακή μόνο διαφορά με την αφαίρεση σε φιλοσοφικό επίπεδο, όπου ο Πορφύριος διατείνεται ότι ο Μ. «εποχείται δε τούρω Αφροδίτης ως και (ο ταύρος) δημιουργός αν (ο Μίθρας) και γεννήσεως δεσπότης». Όμως, ενώ ο συνδυασμός των ηλιακών και ταυροκτόνων χαρακτηριστικών βρίσκεται σε μια παλιά ορολογία ('Ηλιος έφιππος), η οποία διατηρήθηκε ως το Βυζάντιο, τα πολλαπλά κυνηγετικά καθήκοντα του Μίθρα έχουν τώρα ένα συγκεκριμένο σκοπό: et nos servasti aeternali sanguine fusso (και μας υπηρέτησε με το αιώνιο αίμα του, το οποίο εκχύθηκε), διαβάζουμε σε μια επιγραφή στη Santa Prisca της Ρώμης. Το αίμα του ταύρου συνιστά πρόξνη σωτηρίας, εισάγει σε μια νέα ζωή, η οποία είναι στοιχείο μεγάλων κοσμικών κύκλων της Κοσμογονίας.

Αυτό δείχνει ένα άλλο έντονα μονοθεϊστικό στοιχείο και αλλοιώνει αυτό το ίδιο το κείμενο σημείο του εθνικού ταυροκτόνου θεού: η Σωτηρία κατά το απώτερο κρισμό μωρών της εποχής του πληρώματος του χρόνου. Έτσι, η ταυροκτονία παύει να σημαίνει τα πάθη του Μίθρα, θνήσκοντος και αναγεννώμενου θεού, αλλά την υπόθεση για τη μέτεπειτα Σωτηρία. Ο ρόλος του Μίθρα προβιβάζεται έτσι ως προτύπου του Ερχομένου (ή Μεσσία, ή Σωτήρα, ή Χριστού) και το στοιχείο φέρει έντονα μονοθεϊστική επίδραση, εφόσον πρόκειται για γεγονός το οποίο εξασφαλίζει απώτερη Σωτηρία.

Εξίσου μονοθεϊστικό χαρακτήρα είναι και η φιλοσοφική άποψη ότι το εκχέομένο αίμα μας οδηγεί σε νέα εποχή: συνδέεται αυτό άλλωστε άμεσα με το προαναφερμένο θέμα του Μίθρα — προτύπου του Μεσσία.

Η όσια αυτή πράξη λοιπόν της ταυροκτονίας — αυτοθυσίας λαμβάνει χώρα σε σπήλαιο και αυτό θα οδηγήσει σε μια μιθραϊκή αρχιτεκτονική πρόταση προς το «αυτοφύεις» σπήλαιο.

Η φιλοσοφία θα καθορίσει και την αρχιτεκτονική διάταξη. Τα πρώτα μιθραία είναι βασιλικές με θολωτή σκεπή, όταν δεν είναι σπήλαια. Στη συνέχεια, η σκεπή γίνεται επικλινής και στο βάθος του ιερού υπάρχει το ανάγλυφο της ταυροκτονίας. Όμως, καθώς το μιθραίο χρησιμεύει για μύησης, η αρχιτεκτονική γίνεται κατάφορτη αστρικών συμβολισμών, εφόσον οι μύησις αναφέρονταν στον volentem sidera Mithram. Τον κεντρικό διάδρομο του μιθραίου της Ostia (Mithrae delle sette sfere) ονόμασαν «κλίμαξ επτάστουλο». Στην αρχή της πορείας μας προς το ανάγλυφο της ταυροκτονίας είχαμε αριστερά το άγαλμα του Γαυτοπάτη και δεξιά το ανάλογο του Γαύτη. Στη συνέχεια, αριστερά υπήρχαν τα έξι μωσαϊκά των Κριού, Ταύρου, Διδύμων, Καρκίνου, Λέοντος, Παρθένου, για να συνεχιστούν με τα υπόλοιπα δεξιά: των Ζυγού, Σκορπιού, Τοξότη, Αιγόκερου, Υδροχόου, Ιχθύων. Έτσι,

ενώ στο βάθος ο ταυροκτόνος Μίθρας εκπροσωπούσε τον Ήλιο, στους τοίχους αριστερά είχαμε αναπαράστασεις του Δία, του Ερμή και της Σελήνης, ενώ δεξιά τις ανάλογες των Κρόνου, Αφροδίτης και Άρη.

Βιβλιογραφία: Reinhold Merkelbach «Mithras», έκδ. Hain, Königstein/Ts., 1984. R. Turcan «Mithra, ce dieu mysterieux», éd. Sequoia, Paris/Bruxelles, 1960. Le Roy Cambell «Typology of Mithraic Tauroctones», στο Berytus, XI, 1954, σ. 1 κ.ε.ε. H. Lommel «Mithra und das Stieropfer», στο Paideuma, III, 1949, σ. 207 κ.ε.ε. C. Clemens «Der Mithramythos», στο Bonner Jahrbücher, 142, 1937, σ. 13 κ.ε.ε. Fr. Cumont «Die Mysterien des Mithra» (3. έκδοση επιμελημένη από τον K. Latte), Leipzig, 1923. E. Will «Le relief cultuel grec-romain», Paris 1955.

Κ. ΜΕΓΑΛΟΜΑΤΗΣ

Ταυρόκωμο. Παλιό χωριό της Α. Θράκης, της υποδιοίκησης Μακράς Γέφυρας, του ν. Αδριανούπολης, που δεν υφίσταται πλέον. Πριν την ανταλλαγή των πληθυσμών (1920) είχε πληθυσμό 841 κατ., λεγόταν δε και Τύρναβο.

Ταυρόκωμον. Φρούριο της Θράκης, στην επ. Αιμμιόντου, μεταξύ Βουρτουδίου και Νίκης η Μικράς Νίκαιας. Ήταν ένα από τα φρούρια που επισκεύασε ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός.

Ταυρόκωμος. Βυζαντινή κωμόπολη της Ανατολικής Θράκης, στην περιφέρεια της Χαριούπολης. Κυριεύθηκε στα χρόνια του Αλεξίου Κομνηνού από τους Σκύθες.

ταυρομαχία. Το κατεχοχόν λαϊκό εθνικό θέαμα των Ισπανών, που καλλιεργήθηκε αποκλειστικά στην Ισπανία, η οποία εξακολουθεί να θεωρείται ως το κύριο κέντρο της λεγόμενης «la fiesta brava» (άλλες χώρες με θεάματα τ. είναι: το Μεξικό, το Περού, η Κολομβία, η Βενεζουέλα). Η ισπανική ονομασία του σχετικού αθλήματος είναι «corrida de toros» (το corrido από το λατινικό currere = τρέχω και το toros από το επίσης λατινικό tauros που είναι η ελληνική λέξη ταύρος). Το έθιμο είναι αρχαιότατο, απαντά δε ήδη με οικόσιτο ταύρο, από τα χρόνια του μινωικού πολιτισμού (βλ. ταυροκαθάψια) ή και τη Θεσσαλία και αργότερα στη Ρώμη. Ωστόσο, η περιήγηση είναι διαφορετική στις τ., καθώς οι χρησιμοποιούμενοι σ' αυτό ταύροι είναι άγριοι, που αναπτύσσουν συνεχή επιθετικότητα και των οποίων το κυνήγι είναι δύσκολο και επικίνδυνο. Άλλωστε, φαίνεται ότι στο κυνήγι έχει τις ρίζες του το έθιμο, που εξελίχτηκε στο τόσο ευρείας λαϊκής απήχησης θέαμα.

Ο άγριος ταύρος χρησιμοποιήθηκε στην αρχαιότητα και σε πολεμικές επιχειρήσεις, χαρακτηριστική για παράδειγμα περιήγηση υπηρέτη η ήτα του Καρχηδόνιου Αμίκα Βάρκα (228 π.Χ.), ο οποίος και ηττήθηκε κατ' αυτήν, λόγω του ότι οι αντίπαλοί του είχαν εξοπλιστεί αιφνιδιαστικά εναντίον του μια μεγάλη αγέλη άγριων ταύρων, στους οποίους είχαν προσδέσει αμάξια με ρητινώμενα ξύλα, που είχαν ανάψει με πυρσούς. Η καταστροφή ήταν φοβερή και η εξουδετέρωση του καρχηδονιακού στρατού πλήρης. Πάντως, η μεταφορά των σκηνών του κυνηγιού στο επίπεδο του αθλήματος είχε σημειωθεί στην Ιβηρική Χερσόνησο από πολύ νωρίς, υπό τη μορφή γιορταστικών αναπαραστάσεων (ιδιαίτερα στη Βαϊτική, τώρα Ανδαλουσία). Στα χρόνια της κατοχής της Ισπανίας από τους Βησιγόθους (415 — 711) το άθλημα άρχισε να προσλαμβάνει συγκεκριμένη μορφή, με τους foccados η pegatores. Οι Μουσουλμάνοι της Αφρικής, που κατέλαβαν την Ανδαλουσία το 711, επέφεραν διάφορες προσαρμογές, κατά δε τον 9. αι. εμφανίστηκαν συμμετέχοντες έφιπποι στις τ. και οι αρχηγοί των Μαυριτανών με Ισπανούς ευγενείς, έχοντας μεταξύ των θεατών τους και τους μονάρχες της εποχής τους. Έτσι, το θέαμα πήγαινε να περιοριστεί μεταξύ των αριστοκρατών, αλλά η αρνητική παρέμβαση του Φιλίππου Ε' (αρχές 18. αι.) αποθάρρυνε, τελικά, την αριστοκρατία, η οποία ουσιαστικά εγκατέλειψε το άθλημα, το οποίο, όμως, αγκάλιασαν, έκτοτε, με τον ενθουσιασμό τους, οι λαϊκές μάζες. Τότε, άρχισαν να εμφανίζονται και οι πρώτοι επαγγελματίες ταυρομάχοι και να παίρνει σταδιακά το άθλημα τη νεότερη μορφή του.

Οι θεατές συνθίζαν τότε, μετά την πτώση του ταύρου από τον ταυρομάχο, να εισορμούν στο χώρο του αθλήματος, να αποτελειώνουν και να κατακομματιάζουν το ζώο με μαχαίρια.